

Fabio L. Grassi, *Türk-İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, Çeviren: Sadriye Güneş, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014, 327 s.

Yakın dönem Türk tarihi hakkında İtalya'nın en önde gelen ismi olan Fabio L. Grassi'nin, daha önce yayınlanmış yazıları Türkçeye tercüme edilerek basıldı. Yakın dönem Türk tarihi hakkında Türk okuyucusuna yeni ufuklar açan kitapta İtalyan tarihçi, gerçekten de başlığı gibi "az bilinenleri" gayet başarılı bir şekilde inceliyor.

Türk kamuoyu için yabancı bir isim olmayan Fabio L. Grassi'nin Türkiye'ye ilgisi 1983'te başlıyor. 1985 ve 1988'te burslu olarak Türkiye'ye gelen Grassi, burada Türkçe kurslarına devam ediyor. 1986'da Türk Bağımsızlık Savaşı'nda Kemalist Türkiye ve Sovyet Rusya (*Turchia Kemalista e Russia Sovietica durante la Guerra di Liberazione Turca*) başlıklı yüksek lisans tezini tamamlıyor. 1994'te bitirdiği doktora tezinde de Türkiye tarihini incelemeye devam eden Grassi'nin çalışması 1996'da İtalya'da kitap olarak yayınlandı. (*L'Italia e la Questione Turca (1919-1923) Opinione Pubblica e Politica Estera*, Torino, Zamorani, 1996, 270s.) Türkçeye de çevrilen bu değerli çalışma, Yapı Kredi Yayınları tarafından iki kez basıldı. (*İtalya ve Türk Sorunu 1919-1923. Kamuoyu ve Dış Politika*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, 2010.)

1998-2011 yılları arasında İstanbul'da, İtalyan Lisesi'nde öğretmen (1998-2005) ve Yıldız Teknik Üniversitesi'nde öğretim görevlisi (2005-2011) olarak çalışan İtalyan tarihçi, bu dönemde yazdığı Atatürk kitabıyla Türkiye'de çok tanındı. İtalya'da yayınlanan en önemli Atatürk biyografisi olan kitap önce İtalya'da 3 kez basıldı. (*Atatürk. Il Fondatore della Turchia Moderna*, Roma, Salerno, 2008, 2009, 2010, 444 s.) İlk baskısından sonra Türkçeye çevrilip yayınlanan (*Atatürk*, İstanbul, Turkuvaiz Kitap, 2009, 376 s) bu eser, Türkiye'de yoğun ilgiyle karşılandı ve yazarıyla televizyonlarda ve gazetelerde pe çok mülakat yapıldı.

2011 yılında İtalya'ya dönen Grassi, halen, dört doçentliği aldığı halde kadro sıkıntısı nedeniyle Roma La Sapienza Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak çalışıyor. Burada görev yaparken önce Bahçeşehir Üniversitesi Avrasya Araştırmaları Merkezi'nin Müdürlüğü'nü de yürüten Grassi, Avrasya Üniversiteler Birliği'nde (Eurasian Universities Union) rektör temsilciliği yapmaktadır. Türkiye ve Türk tarihiyle ilgilenmeye devam eden Fabio L. Grassi, çalışmalarına Balkanları ve Kafkasya'yı da dâhil etti. Bu çerçevede Azerbaycan ve Kazakistan'da da incelemeler yaptı. Türkiye ve Balkanlar (*Turchia e Balcani. Materiali per lo Studio degli Anni Recenti*, Cluj-Napoca, Napoca Star, 2012, 178 s.) monografisinden sonra yayınladığı Çerkez göçüyle ilgili kitabının da (*Una Nuova Patria. L'Esodo dei Circassi verso l'Impero Ottomano*, İstanbul, ISIS, 2014, 281s.) Türkçeye tercüme edilerek yayınlaması konusunda Tarihçi Kitabevi ile anlaşma sağlandı.

Kısaca tanıtacağımız kitabın ortaya çıkış süreci ve çalışmasının amacı hakkında yazar, "Sunuş"ta şunları yazıyor:

Kitap Tanıtımı

“Bu kitap, 20 yıl boyunca yazıp yayınladığım 19. ve 20. yüzyıllarda Türk-İtalyan ilişkilerinin bazı yönlerini ve safhalarını ele alan makaleleri derlemektedir. Bu kitabı Türk okuruna sunarken, onu şişeye konulup denize atılan mesaja benzetiyorum... Bu kitapta bulunan yazılarımın irdeledikleri konulara dair eksiksiz bilgiler verdiğini savunmuyorum, yetersizliklerine rağmen, belki de yetersizlikleri nedeniyle, özellikle genç Türk araştırmacılar için merak odağı ve yol gösterici olacağını ümit ediyorum.” (s.11.)

Kitap, toplam 11 makaleden oluşuyor. Bunlardan biri Türkçe olarak daha önce yayınlanmış bir yazı. (Sardinya Krallığı'nın Kırım Savaşı'na Katılması, Toplumsal Tarih, No:151, Temmuz 2006; ss.80-86) Diğer makaleler, 1994-2008 yılları arasında farklı dergilerde yayınlanmış, çeşitli bilimsel toplantılarda sunulmuş veya kitapta bölüm olarak yer almış yazılardan oluşuyor.

Kitapta yer alan 11 makaleden ilki, Türk araştırmacıların yeterince ilgi göstermediği dolayısıyla Türk okuyucuların fazla bilgi sahibi olmadığı İtalyan “kahramanı” Giuseppe Garibaldi'nin İstanbul seyahatlerini anlatıyor. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türkiye’de ciddi araştırmalara konu olmayan, İtalyan kaynaklarında da çeşitli yanlış, eksik ve çelişkili bilgiler bulunan Garibaldi'nin İstanbul'a ilk ne zaman geldiğinden, hangi tarihlerde ne kadar ikamet ettiğine dair pek çok konu aydınlatılıyor. Garibaldi'nin 1828 sonu-1829 baharında İstanbul'da kaldığını tespit eden yazar, 1831'de de İstanbul'da bir süre kaldığını, çeşitli yanlışları da düzelterek ve sağlam bir mantık kurgusuyla izah ediyor. Aynı makale içerisinde İstanbul'da 17 Mayıs 1863'te kurulan İtalyan Amele Yardımlaşma Cemiyeti (La Società Operaia di Mutuo Soccorso) hakkında da değerli bilgiler yer alıyor. (s.17-45.)

Kitapta yer alan ilgi çekici bir makalede, Sardinya Krallığı'nın Kırım Savaşı'na katılması ele alınıyor. Yazar, Sardinya Krallığı'nın Kırım Savaşı'na 15 bin asker göndermesinin, İtalyan birliğinin hazırlayıcısı olduğu kadar diğer Avrupa devletlerinin desteğini sağlamak için de yapıldığını gayet anlaşılır bir şekilde açıklıyor. (s.46-62.)

Kitaptaki enteresan yazılardan biri de, 1908'de İtalya'nın Messina kentinde meydana gelen depremin İstanbul'da, özellikle burada yaşayan İtalyan topluluğu üzerindeki etkisini inceleyen makaledir. 1900-1914 dönemi için sayıları 14 bin olarak tahmin edilen İstanbul'daki İtalyan cemaati, bu felaket nedeniyle, İtalyan Amele Yardımlaşma Cemiyeti'nin organizasyonunda bağış, baş sağlığı telgrafları göndermek ve anma toplantıları yapmak gibi çeşitli etkinlikler düzenledi. 27 Aralık 1908 günü Messina ve Reggio Calabria şehirlerini ve çevresini yerle bir eden, binlerce insanın ölmesine ve binlercesinin evsiz-barksız kalmasına yol açan deprem için açılan yardım kampanyasına, Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdülhamit'in de bin Türk Lirası yardımda bulunduğu bilgisine yer veriliyor. (s.63-79.)

Yayınlanış sırasına göre değil fakat kitapta kronolojik olarak yer alan makalelerin birinde, İtalya'nın I. Dünya Savaşı'na girişi inceleniyor. Bu dönemde İtalyan diplomasisinin sadece Trento ve Trieste için değil, Anadolu'nun bir bölümünde sömürgeci ya da yarı sömürgeci hâkimiyet sağlamak için Müttefiklerle gizli müzakerelerde bulunduğu anlatılıyor. Grassi, bu hedefe varmak için harcanan çabaların başarısızlığının, Faşizmin yükselmesine imkân sağlayan iklimi yarattığını belirtiyor. (s.80-100)

Kitap Tanıtımı

Bundan sonraki makaleler, Grassi'nin doktora tezinde incelediği konulara paralel çalışmalarıdır. 1919'da Türkiye'deki İtalyan işgallerinin İtalyan basınında nasıl bir yankı yarattığı ve bu işgallerin İtalya ile müttefikleri arasında hangi tartışma ve sorunlara yol açtığına incelendiği makalenin (s.101-142) sonunda verilen ek, Antalya tarihi bakımından önemli bir noktaya açıklık getiriyor: İtalyanların Antalya'yı işgal gerekçelerinden biri de, Antalya halkının kendilerini davet ettiği iddiasıdır. Antalya limanındaki Regina Elena gemisini 26 Mart 1919 günü ziyaret eden Antalya esnafından bazılarının, kendilerine gösterilen iyi muameleye teşekkürlerini belirtmek için imzaladıkları kâğıt, İtalyanlar tarafından kendilerine davet yapıldığı şeklinde yorumlandı. Bu makalenin sonunda, Antalya belediye başkanı, müftüsü ve kentin diğer ileri gelenlerinin 5 Haziran 1919 tarihinde İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne gönderdikleri protesto metni yer almaktadır. (s.135-140) Bu mektup, Antalyalıların İtalyanları kenti işgale davet ettikleri iddiasını çürüten önemli bir belgedir.

Benzer bir makale de, 1920 yılı İtalyan işgalleriyle ilgilidir. Her ne kadar geçerliliği tartışma konusu olsa da, I. Dünya Savaşı'na girerken imzaladığı gizli antlaşmalarla elde ettiği avantajları Müttefiklerine kabul ettirmek, savaş sonrası İtalyan diplomasisinin ana uğraşı olmuştur. Anadolu'daki işgallerle gizli antlaşmalardaki vaatleri fiili bir "hak" olarak gören İtalya, 1920'de, Osmanlı Devleti ile imzalanacak barış antlaşması görüşmelerinde bunu temin etmeye öncelik vermiştir. Bir yandan Müttefikleri İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri ile bunu gerçekleştirmek için diplomatik mücadele veren İtalya, diğer taraftan, Anadolu'da başlamış olan Milli Mücadele hareketine "sempatisini" ve "desteğini" göstermiştir. Fabio L. Grassi bu makalede, özellikle İtilaf Devletleri arasındaki diplomasiyi başarılı bir şekilde incelemiştir. (s.143-158)

I. Dünya Savaşı sonrasını inceleyen diplomasi tarihiyle ilgili makalelerden sonra, Mondros Mütarekesi'nden sonra İtalya'nın Türkiye pazarında aktif olabilme çabalarını ele alan bir makale yer almaktadır. İtalyanların ticari etkinlik kurma konusundaki çelişkilerinden ve iç çekişme ve rekabetlerden bahsedilerek, Türkiye'deki İtalyan işgalinin iktisadi yönüne dikkat çekilmiştir. (s.159-175)

Grassi, kitabında sadece İtalya ile Müttefikleri arasındaki ilişkileri konu edinen yazılarına yer vermemiştir. Aynı zamanda, İtalyanların Türkiye'ye bakış açısını ve Türklerle ilişkilerini ele alan yazılara da yer vermiştir. Bunlardan birinde, Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'a yüksek komiser olarak atanan Kont Carlo Sfoza'nın İstanbul'daki faaliyetleriyle kendilerine yakın olduğunu düşündüğü Türklerle ilişkileri ve Sforza-Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelerini de irdelemiştir. (s.176-224)

Kitaptaki önemli bir makale de, İtalya'nın 1920-1923 döneminde Türkiye'deki gizli misyonlarıdır. İtalyanların, Kemalistlere karşı, "ekonomik imtiyazlar almak karşılığında diplomatik destek vermek" şeklinde özetlenebilecek politikasını gerçekleştirmek amacıyla Türkiye'ye gönderilen çeşitli İtalyan diplomatlarının çabaları makalenin konusudur.(s.225-284)

Bir bütünlük içerisinde araştırılan konuları ele alan makalelerin sonucunda, bütün bu çabaların İtalya'ya ne kazandırıp/kaybettirdiğinin bir bilançosu yapılmıştır. İtalyanların ne Müttefiklerinden beklediği desteği gördüğü ne de dost gördükleri

Kitap Tanıtımı

Türklerden, yardımlarına karşılık isteklerini kabul ettirebildiklerinin anlatıldığı bu makalede, İtalyanların umutsuz çabalarını görmekteyiz. (s.285-301) Gerçekten de kitaptaki son makalede de, İtalya'nın I. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde İtalya ile olan ilişkileri, iki ülkenin Türkiye siyasetleri bağlamında incelenmiştir. Savaştan hemen sonra İtalyanların Türklere karşı dostane bir yaklaşım sergilerken, Fransa'nın, İngiltere'nin "cezalandırıcı ve sert" tavrını benimsediğine dikkat çeken yazar, zamanla Fransa'nın da İtalyan politikasıyla aynı hizaya geldiğine işaret ediyor. (s.302-321)

Çok akıcı bir Türkçe ile çevrilen Grassi'nin kitabı öğretici ve bilgilendirici olmanın yanı sıra, Türk tarihini iyi bilen yabancı bir uzmanın görüşlerini yansıtması bakımından da çok doyurucudur. Tarihimizin çeşitli dönemleri ve olayları hakkında farklı bir bakış açısıyla yazılan makaleleri bir araya getiren kitapta pek çok ayrıntı gayet başarılı bir şekilde işleniyor. Kitaptaki makalelerde, yüzlerce yıl birlikte yaşadığımız için tarihimizin bir parçası olan Avrupa topluluklarından en önemlisi olan İtalyan cemaati hakkında da dikkat çekici tespitler yer almaktadır. Biz de, Grassi'nin "Sunuş"ta dile getirdiği temenniye katılıyor ve bu kitapta ele alınan konuların "Genç Türk araştırmacılar için merak odağı ve yol gösterici olmasını" diliyoruz.

Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ*

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova-İZMİR: